ARKTİK STRATEJİK ÜÇGENİ: BUZLU SULARDA ABD-ÇİN-RUSYA REKABETİ

Bumin Kağan Oğuz

Bumin Kağan Oğuz (Dr.), 1997 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Mühendisliği bölümünden mezun olmuştur. Ardından 2001 yılında Marmara Üniversitesi Makina Mühendisliği ve 2003 yılında Yeditepe Üniversitesi İşletme programlarında yüksek lisans derecelerini almıştır. Uluslararası bir şirkette yaklaşık 20 yıl boyunca Ar-Ge yöneticisi olarak görev yaptıktan sonra akademiye yönelmiştir. 2018 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler doktora programına başlamıştır. İklim değişikliği ile uluslararası ilişkiler arasındaki bağlantıyı araştırma hedefi, akademik yolunu Arktik Bölgesi'ne taşımıştır. Arktik'teki büyük güçler rekabetini ele alan tezini 2024 yılında savunarak doktorasını tamamlamıştır. Çalışmalarını uluslararası güvenlik, ulusal su politikaları ve kalkınma alanlarında sürdürmektedir.

İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları: 87
Tefekkür Serisi: 5

Arktik Stratejik Üçgeni:
Buzlu Sularda ABD-Çin-Rusya Rekabeti

Bumin Kağan Oğuz

© İstanbul Ticaret Üniversitesi İktisadi İşletmesi 2026

İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları İcra Kurulu:
Dr. İsrafil Kuralay, Prof. Dr. Necip Şimşek, Erdal Cesar, Halil İbrahim Binici

Editör: Betül Sezgin

Kitap Tasarım: Salih Pulcu

1. Baskı: Kasım 2026

ISBN: 978-625-92139-6-5

Baskı-Cilt
Gülmat Matbaacılık Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah., Fazılpaşa Cad., No: 8/4
Topkapı-Zeytinburnu/İSTANBUL
Tel: (0212) 577 79 77
Sertifika No: 49388

İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları
Örnektepe Mah. İmrahor Cad. No: 88/2.
Beyoğlu/İstanbul 34445
Sertifika No: 52416
yayin@ticaret.edu.tr

© Kitabın yayın hakları İstanbul Ticaret Üniversitesi İktisadi İşletmesine aittir. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayınlanamaz ve dağıtılamaz. Yayımlanan eserdeki görüş ve düşünceler yalnızca yazar(lar)ına aittir ve yayıncının görüşlerini yansıtmaz.

Kütüphane Kataloglama Bilgileri (CIP):
Arktik stratejik üçgeni : buzlu sularda Çin-Rusya-ABD rekabeti / Bumin Kağan Oğuz. --İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2026.
294 sayfa; tablo, resim, grafik, şekil, 15x21,5 cm. İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları ; 87. Kaynakça ve dizin var.
ISBN: 9786259213965
1) Arktik bölgeleri--Politika ve yönetim 2) Arktik bölgeleri--Politika ve yönetim--21. yüzyıl
JZ 1310 / O38 2026

Arktik Stratejik Üçgeni: Buzlu Sularda ABD-Çin-Rusya Rekabeti

BUMİN KAĞAN OĞUZ

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

Görseller Listesi 6
Haritalar Listesi 6
Şekiller Listesi 6
Tablolar Listesi 6
Kısaltmalar 7
Sunuş 9
Önsöz 13

Birinci Bölüm
Giriş 17

İkinci Bölüm
Arktik Stratejik Üçgenini Kurmak: Güç, Algı ve Rekabet 25

Üçüncü Bölüm
Dünya Düzeninin Kuzeydeki Aynası:
Arktik'in Tarihsel Dönüşümü 93

Dördüncü Bölüm
Üç Güç, Üç Stratejik Mantık: Rusya, Çin ve ABD 119

Beşinci Bölüm
Üçgenin İşleyişi:
Rekabet, İş Birliği ve Kırılma Noktaları, 2007-2021 195

Altıncı Bölüm
Arktik Düzeninin Kırılması: 2022-2026 241

Yedinci Bölüm
Sonuç 257

Kaynakça 263
Dizin 287

Görseller Listesi

Görsel 1. Temsilî Olarak Dünya Haritası Üzerine Oturtulmuş, Birden Çok Çıkar Alanında İkili Rekabeti Gösteren Bir Wei Qi/Go Oyun Düzeni Örneği **171**

Görsel 2. Deniz Buzu Ölçümleri Yapan NASA'nın ICESat Uydusunun Arktik Üzerindeki Seyrinin Şematik Diyagramı **238**

Haritalar Listesi

Harita 1. Arktik Bölgesi Haritası **16**

Harita 2. Kuzey Deniz Rotası ve Kuzeybatı Koridoru **52**

Harita 3. Kutup İpek Yolu (Arctic Route: Dalian'dan Başlayıp Rotterdam'a Kuzeyden Giden Rota) **60**

Harita 4. Kuzeybatı Koridoru'na Daha Yakından Bakış **72**

Harita 5. Kutupaşan Deniz Rotası **73**

Harita 6. Svalbard Takımadaları **96**

Harita 7. Soğuk Savaş ve Arktik **105**

Harita 8. Çin ve Arktik: Doğu Asya Yönünden Coğrafi İlişki **157**

Harita 9. Bering Boğazı **198**

Harita 10. Arctic Connect Denizaltı İletişim Kablosu Projesi **234**

Harita 11. Çin'in Araştırma Faaliyeti Yürüttüğü Gakkel Sırtı **236**

Harita 12. Grönland Adası **250**

Şekiller Listesi

Şekil 1. Neoklasik Realist Model **46**

Şekil 2. Neoklasik Realizmin Üç Açıklayıcı Aralığı **51**

Tablolar Listesi

Tablo 1. Sistemik Netlik ve Stratejik Ortamın Doğası Örnekleri **47**

Tablo 2. Ara Değişkenlerin Sistemik Netliğin Derecesi ve Stratejik Ortamın Doğasına Göre Seçimi **48**

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AUKUS	Australia, the United Kingdom and the United States Pact (Avustralya, Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler Paktı)
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
KDR	Kuzey Deniz Rotası
KİY	Kutup İpek Yolu
LNG	Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NKR	Neoklasik Realizm
OAO	Orta Arktik Okyanusu
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute (Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

Sunuş

Uzun yıllar boyunca küresel çatışmalardan izole, apolitik ve sadece bilimsel iş birliğine dayalı bir "barış sahası" olarak görülen Arktik coğrafyası, günümüzde büyük güçler rekabetinin birincil fiziksel tezahür alanı hâline gelmiştir. Küresel ısınmaya bağlı olarak eriyen buzullar, enerji ve maden rezervleri, kritik mineral yarışı, küresel ticaretin yeni arterleri, stratejik hâkimiyet ve uzay erişimi gibi ekonomik ve siyasi potansiyelleri açığa çıkarmıştır. Böylece bölge hem stratejik bir geçiş güzergâhı hem de küresel düzenin güç dengelerinin yeniden tanımlandığı bir odak noktası hâline getirmiştir.

Bölgedeki güç dengesi Rob Huebert tarafından "Yeni Arktik Stratejik Üçgeni" olarak tanımlanan ABD, Rusya ve Çin tarafından domine edilmektedir. Bu aktörlerin her biri, bölgeyi kendi tarihsel kodları ve güvenlik doktrinleri üzerinden yeniden kurgulamaktadır. Örneğin, bu coğrafya Rusya için ulusal kimliğin ve "büyük güç" statüsünün merkezî konumundadır. Özellikle Putin dönemiyle birlikte bölge, bir beka meselesi ve münhasır egemenlik alanı olarak kodlanmıştır.

Çin, coğrafi uzaklığına rağmen kendini "Arktik'e Yakın Devlet" (Near Arctic State) statüsünde tanımlayarak meşruiyet aramakta ve doğrudan çatışmadan ziyade, "Kutup İpek Yolu" üzerinden ekonomik ve bilimsel yatırımlarla uzun vadeli bir çevreleme, alan kazanma ve bağımlılık yaratma hedefi gütmektedir.

ABD ise, Rusya ve Çin'in bölgedeki varlığını bir "ulusal güvenlik tehdidi" olarak tanımlamıştır. Trump yönetiminin bölgeyi rakiplerin askerî ve ekonomik açılardan sızmasına karşı bir çevreleme sahası ola-

rak gördüğü anlaşılmaktadır. Son dönemlerde Trump'ın Grönland'ı "stratejik açıdan kritik" bir coğrafya olarak vurgulaması ve hatta adayı, ABD için önemli hâle getirmeyi tartışması, bu jeopolitik yaklaşımın açık bir göstergesi olarak okunabilir.

Bumin Kağan Oğuz'un elinizdeki *Arktik Stratejik Üçgeni: Buzlu Sularda ABD-Çin-Rusya Rekabeti* başlıklı kitabı, Arktik'in en kritik dönemini ele almaktadır. Yazar bölgede 2007-2021 yılları arasında bir paradigma değişiminin yaşandığına dikkat çekerek, bölgenin ABD, Rusya ve Çin'in oluşturduğu "Stratejik Üçgen"in jeopolitik rekabet sahasına dönüştüğünü ve bu üç küresel gücün bölge güvenliğinin değişmez ve temel belirleyicisi hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Kısacası Arktik'in geleceğinin, artık sadece buzulların erimesine değil, bu "Stratejik Üçgen"in karşılıklı tehdit algılarına ve savunma mimarilerine de endeksli olduğunu bilimsel verilerle açıklamaktadır.

Kitabın en güçlü yönlerinden biri, büyük güçler rekabetini analiz ederken kullanılan derinlikli teorik metodolojidir. Bumin Kağan Oğuz sadece uluslararası sistemin yapısına odaklanan teoriler yerine, devletlerin iç dinamiklerini de sürece dâhil eden neoklasik realizm teorisi üzerinden bir okuma yapmaktadır. Yazar, neoklasik realizmin "lider imajları" ve "stratejik kültür" gibi ara değişkenlerini kullanarak; Putin, Xi Jinping ve ABD başkanları gibi liderlerin kişisel algılarının, ülkelerin tarihsel güvensizliklerinin ve iç siyasi zorunluluklarının Arktik politikalarını nasıl doğrudan şekillendirdiğini çarpıcı bir biçimde analiz etmektedir.

Bu çok boyutlu analitik yaklaşım; dünya düzenindeki değişimlerin Arktik'e nasıl yansıdığını, Çin gibi bölge dışı bir aktörün neden kendini bu denkleme sokmaya çalıştığını ve ABD ile Rusya arasındaki karmaşık ilişkilerin yönünü anlamamızı sağlayarak, uluslararası ilişkilerin gelecekteki rotasına dair hayati öngörüler sunmaktadır.

Kitap özellikle Arktik'in gelecekteki önemine dikkati çekmektedir. 2007 sonrası bölgeyle ilgili akademik yayınlarda büyük bir artış olmasına ve yönetişimden çevre sorunlarına kadar pek çok konunun işlenmesine rağmen, bu üç büyük güç arasındaki ilişkiyi tanımlayan "Arktik Stratejik Üçgeni" konusunda literatürde ciddi bir boşluk söz

konusudur. Bu kitap, konuya değinen sınırlı sayıdaki öncü metnin ötesine geçerek stratejik üçgen dinamiğine dair çok daha geniş kapsamlı bir açıklama sunmaktadır. Bumin Kağan Oğuz'un "jeopolitik fırtına öncesi sessizlik" olarak nitelendirdiği 2007-2021 yılları arasındaki döneme odaklanması, bölgenin geleceği açısından ne denli önemli bir geçiş döneminin yaşandığını ve bu büyük güçlerin pozisyonlarını nasıl aldıklarını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Özellikle Türkçe literatürde Arktik ile ilgili çalışmaların azlığı dikkate alındığında Bumin Kağan Oğuz'un kitabı, mevcut akademik boşluğu doldurma konusunda önemli bir katkı sunmaktadır. "Arktik için Bir Kılavuz" başlığı altında yer alan literatür taraması, uluslararası çalışmalar da dâhil olmak üzere, bu konuda yapılmış en geniş ve en detaylı kaynak taramasını içermektedir. Bu kısım hem bundan sonra bu konuda çalışacak akademisyenler hem de konuya ilgi duyan araştırmacı ve entelektüeller için eşsiz bir kaynakça niteliğindedir.

Bumin Kağan Oğuz'un kitabı sadece bulunduğu bölge açısından değil, geleceğin uluslararası politika dengelerinde de Arktik'in ne kadar önemli bir jeopolitik alan olduğunu anlamamıza olanak sağlamaktadır. Kitapta günümüzde bölgenin artık küresel sistemin periferisi değil, dünya düzenindeki her kırılmanın anında yankılandığı birincil siyaset alanı olduğunun altı çizilmektedir. Bu stratejik gerilim, büyük güçlerin dış politika yapım süreçlerini tetikleyen yapısal bir baskı oluşturmaktadır.

Bölgenin küresel siyasette giderek daha fazla öne çıkması ve önem kazanması hem bölge ülkeleri hem de dünyanın geri kalan tüm siyasal aktörleri için bölgeye dair yeni politikalar geliştirmeyi zorunlu hâle getirmektedir. Nitekim Türkiye'nin de son yıllarda bölgeye ilgisinin artması isabetli bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede kitabın, geleceğin küresel siyasetini şekillendiren dinamikleri ve uluslararası siyasetin yeni yönelimlerini anlamamıza yardımcı olan önemli bir çalışma olduğunun altını çizmek gerekir. Bu bağlamda Türk dış politikasında bölgeye dair izlenecek politikaların belirlenmesinde de Bumin Kağan Oğuz'un kitabı önemli veriler ve analizler içermektedir.

Geleceğin dünyasına ilişkin öngörülerde bulunmak, geçmiş tecrübelerle birlikte günümüz dünyasının değişim süreçlerini çok katmanlı bir biçimde analiz etmek ve anlamaktan geçmektedir. Bumin Kağan Oğuz'un kitabı Arktik coğrafyası üzerinden, bugünün küresel siyasetinde ortaya çıkan değişimleri ve büyük güçlerin stratejik yönelimlerini akademik bir derinlikle ortaya koymakta ve geleceğe yönelik yepyeni bir bakış açısı sağlamaktadır.

Prof. Dr. Oya Dağlar Macar

İstanbul, 2026

Önsöz

Arktik; Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Çin ve Rusya arasındaki rekabet açısından kritik öneme sahip bir bölgedir. Bölgenin bu stratejik öneminin temelinde ise zengin doğal kaynakları, sınırlı ölçekte kullanılan ancak gelecekte daha etkin hâle gelme potansiyeli taşıyan deniz ulaşım güzergâhları ve yüksek enlemlerde bulunması nedeniyle uzay ve uydu sistemleri bakımından sahip olduğu özgün jeopolitik konum yatmaktadır. Arktik aynı zamanda ABD, Çin ve Rusya arasındaki ilişkilerin üçlü stratejik yapı çerçevesinde şekillendiği bir coğrafyadır. Siyaset bilimci Rob Huebert'in 2019 yılında "Yeni Arktik Stratejik Üçgen Ortamı" (The New Arctic Strategic Triangle Environment) olarak adlandırdığı bu yaklaşım; ABD, Rusya ve Çin'in temel güvenlik gereksinimlerinin Arktik'te giderek daha fazla kesiştiğine ve bunun bölgedeki gerilimi artırdığına işaret etmektedir. Arktik'teki bu stratejik yapı, ABD ve müttefiklerinin başka bölgelerde Rusya'ya yönelik politikaları ve ABD'nin Çin'in artan küresel etkisine karşı koyma çabalarıyla da bağlantılıdır. Bu gelişmeler, küresel güç dengelerinde ve dünya düzeninde yaşanan dönüşümlerin Arktik'e de yansıdığını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda bölge, Soğuk Savaş Dönemi'nde de ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki iki kutuplu sistemin stratejik cephelerinden biri olmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi Arktik rekabetinin sonu anlamına gelmemiştir. Bölge, Bering Boğazı'nın iki yakasında birbirini gözetleyen komşular olan ABD ve Rusya için stratejik değerini korumaya devam etmiştir. Bununla birlikte, Çin'in de sürece dâhil olmasıyla Arktik'teki rekabet son yıllarda giderek daha karmaşık bir nitelik

kazanmıştır. Küresel ısınmayla birlikte deniz buzlarının hızla azalması bölgeye erişimi kolaylaştırırken, Arktik doğal kaynaklarına ve yeni deniz ticaret yollarına yönelik ilgiyi de artırmaktadır.

Bu doğrultuda elinizdeki kitap, Arktik'te Çin, ABD ve Rusya arasındaki rekabet ve iş birliğini stratejik üçgen perspektifinden ele almakta ve bölgesel düzenin geleceğine ilişkin değerlendirmeler sunmaktadır. 1970'lerde Çin-ABD-Sovyetler Birliği ilişkilerini açıklamak için önerilen stratejik üçgen kavramı, günümüzde Çin, ABD ve Rusya arasındaki ilişkilerin analizinde de kullanılmaktadır.

Bu çalışma, üç büyük gücün Arktik'teki ilişkilerinin de stratejik üçgenin somut bir örneği olduğunu savunmaktadır. Rusya ve Çin'in bölgede ortak çıkarları bulunmakla birlikte, tarihsel anlaşmazlıklar ve karşılıklı güvensizlikler de bu yakınlığın sınırlarını belirlemektedir. Kendisini "Arktik'e Yakın Devlet" olarak tanımlayan Çin'e ilişkin paylaştıkları bazı endişeler nedeniyle ABD ve Rusya'nın Arktik'te sınırlı bir iş birliğine yönelmesi, iki ülkenin kamuoylarında kısa bir süre de olsa tartışılmıştır. Ancak bu arayış, Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın ardından büyük ölçüde gündemden düşmüştür.

Bu kitap, Arktik'teki gelişmeleri yalnızca bölgesel bir rekabet alanı olarak değil, küresel güç dengelerindeki değişimlerin yansıdığı dinamik bir stratejik ortam olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım, bölgedeki süreçlerin küresel siyasetteki dönüşümlerle birlikte değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu dönüşümün güncel ve çarpıcı örneklerinden biri, Eylül 2026'da ABD, Danimarka ve Grönland arasında Arktik güvenliğine ilişkin varılan anlaşmadır. Anlaşmanın ayrıntıları henüz bütünüyle açıklanmamış olsa da Danimarka tarafı güvenlik sorumluluğunun yalnızca ABD veya Danimarka'ya ait değil, büyük ölçüde NATO'ya ait olacağını belirtmekte, ABD yönetimi ise Grönland'ın güvenliği üzerinde kalıcı bir Amerikan kontrolü sağlayan ve ABD'nin bölgedeki askerî varlığını genişleten bir düzenleme olduğunu ifade etmektedir. Anlaşmanın Rusya ve Çin'in Grönland'daki olası askerî ve ekonomik varlığına ilişkin yeni sınırlamalar getirebileceğine yönelik değerlendirmeler de bulunmaktadır.

Bugünden geriye baktığımda, bu çalışmada incelediğim 2007-2021 yıllarının Arktik için bir "jeopolitik fırtına öncesi sessizlik" dönemi olduğu ortaya çıkıyor. Kutuplara uzanan yolculuğum ise bundan yaklaşık 40 yıl önce ilkokul öğretmenim Nevin Doğanoğlu'nun teşvikiyle Antarktika'dan başladı. Bilimsel ve teknolojik gelişmeleri tartıştığımız bir derste Antarktika üzerine yaptığım bir sunumun ardından öğretmenim beni anlattıklarımı yazmaya yönlendirdi. Çocukluk heyecanıyla, Türk bilim insanlarını Güney Kutbu'na götürdüğüm kısa bir bilim kurgu hikâyesi kaleme aldım. Hayallerimi yazıya dökmeyi öğreten Nevin Hanım'ın üzerimdeki emeğini bugün de minnetle anıyorum.

Yıllar sonra, tez danışmanım Prof. Dr. Oya Dağlar Macar'ın iklim krizi ile uluslararası ilişkiler arasındaki bağlantıya dikkat çekmesi, bu kez beni Arktik'e yöneltti. Ufuk açıcı yaklaşımı, değerli akademik rehberliği ve tez sürecinden çalışmanın kitaplaşmasına uzanan dönemde gösterdiği yakın destek için Oya Hocam'a gönülden teşekkür ederim.

Doktora tezimin kitaplaştırılmasını ve okurlarla buluşmasını mümkün kılan İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları müdürü Halil İbrahim Binici'ye ve editörümüz Betül Sezgin'e titiz çalışmaları, değerli önerileri ve yardımları için teşekkür ederim.

En büyük teşekkürüm ise tüm zorluklarda yanımda olan, destekleriyle bana güç veren sevgili annem Birsel Oğuz ve babam İrfan Oğuz'a. Onların teşviki ve inancı olmadan bu akademik yolculuğa çıkamazdım.

Bu kitabı kıymetli Anneme ve Babama ithaf ediyorum.

Bumin Kağan Oğuz

İstanbul, 2026

Harita 1. Arktik Bölgesi Haritası*

* Yaklaşık 66°33′ enlemine denk düşen Kuzey Kutup Dairesi üzerindeki alan Arktik Bölgesi adıyla tanımlanırken, haritada sağ üstte coğrafi olarak bölge dışı bir devlet olan Çin'in Arktik'e en yakın kısmı da görülmektedir.

Birinci Bölüm

Giriş

Arktik Bölgesi'ni hangi coğrafi alanların oluşturduğu konusunda evrensel olarak kabul edilmiş bir tanım bulunmamakla birlikte, genellikle Kuzey Kutup Dairesi şeklinde adlandırılan 66°33′ kuzey enlem çizgisinin üzerinde yer alan, Dünya'nın en kuzey kısımları belirtilmektedir. Bölge, 17. yüzyılda İngiltere, Fransa, Danimarka ve Hollanda arasında gerçekleşen rekabetten, Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği ve ABD tarafından askerîleştirilmesine kadar tarihsel açıdan bir dizi önemli rol oynamış ve her devirde büyük güçler mücadelesine sahne olmuştur. Sekiz devletin (Kanada, Danimarka Krallığı/Grönland, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya Federasyonu, İsveç, ABD) Arktik'te toprakları vardır ve bu nedenle bölgenin hamiliğini üstlenmişlerdir. Kuzey Buz Denizi olarak da adlandırılan Arktik Okyanusu'nu çevreleyen alanlar, uluslararası hukuka tabidir. Bölge devletlerinin kuzeydeki kısımları, kadim yerli halklar da dâhil olmak üzere dört milyondan fazla insana ev sahipliği yapmaktadır.

Bugün Arktik, çevresel değişimlerin ekonomik, siyasi ve askerî sonuçlarını aynı anda yaşayan bir bölgedir. 2016-2023 yılları arasında Dünya Meteoroloji Teşkilatı genel sekreterliği görevini üstlenen Petteri Taalas'ın ifade ettiği gibi, "Kutuplar yüz milyonlarca insanın yaşadığı alçak enlemlerdeki hava ve iklim koşullarını da değiştirmektedir."[1] İk-

1 Nina Larson, "New Scrutiny of Polar Regions as World Braces for Climate Shifts: UN", *Phys.Org*, 15 Mayıs 2017, Erişim tarihi: 6 Eylül 2021, https://phys.org/news/2017-05-scrutiny-polar-regions-world-braces.html.

lim krizinin göstergesi olarak ısınan Arktik hava kütleleri ve incelen deniz buzu, okyanus sirkülasyonu ve jet akıntılarını etkilemekte ve bunların kuzey yarım küredeki aşırı soğuklar, sıcaklık dalgaları ve kuraklık gibi ekstrem olgularla bağlantıları bulunmaktadır. Eriyen buzullarla birlikte bölgenin göreceli izolasyonu sona ermekte ve tüm bu gelişmeler yerküremiz için sıra dışı sonuçlar doğurmaktadır.

Mika Rantanen ve ortak yazarlarının çalışmasına göre, 1979-2021 yılları arasında Arktik Bölgesi küresel ortalamaya kıyasla yaklaşık dört kat daha hızlı ısınmıştır.[2] Bu ısınma hızının sürmesi, Novaya Zemlya Takımadaları dâhil Arktik kara alanlarındaki donmuş toprağın (permafrost) çözülmesi gibi ciddi çevresel sonuçlara yol açacaktır. Sovyet döneminden kalan denizel radyoaktif atık döküm alanları ise Novaya Zemlya çevresinde ayrı bir çevresel risk başlığıdır.[3]

KÜLTÜREL ARA NOT | Arktik'e Ağıt

Ünlü İtalyan besteci ve piyanist Ludovico Einaudi iklim krizinin bu manzaralarına karşı bir tepki olarak, buzulların erimesi ve yükselen deniz seviyeleri hakkında farkındalık yaratmak amacıyla Haziran 2016'da Greenpeace ile iş birliği içinde dünya çapında dikkat çeken bir sanat eylemi gerçekleştirmiştir. Bu eylemin YouTube'dan erişilebilen videosunda, Einaudi'nin Spitsbergen'deki[4] Wahlenbergbreen Buzulu'nu fonda tutacak şekilde Arktik Okyanusu'nda yüzen bir platforma yerleştirilen piyanosu ile kendi bestesi "Arktik'e Ağıt" adlı eseri seslendirdiği anlar izlenebilmektedir. Einaudi'nin performansına, eriyen buzul parçalarının kopup denize düşmeleri ile çıkardıkları sesler de eşlik etmektedir.

İklim krizi Arktik Bölgesi'ni dışa daha açık hâle getirirken, bölgedeki deniz yollarına erişimin artması hem ekonomik fırsatlar hem de

2 Mika Rantanen vd., "The Arctic Has Warmed Nearly Four Times Faster Than The Globe Since 1979", *Communications Earth & Environment* 3, sy. 168 (2022).

3 Jean-Robert Jouanny, *Putin Ne İstiyor?*, çev. Merve Öztürk (İstanbul: İletişim Yay., 2017), 44.

4 Norveç'in kuzeyindeki Svalbard Takımadaları'nın en büyük ve kalıcı nüfusa sahip tek adası.

güvenlik sorunları yaratmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası barış ve istikrarın hâkim olduğu bir bölge olmasına rağmen, gerilim ve çatışma riskleri artmaktadır. Kaynaklara erişim talepleri ve değişen güç kapasiteleriyle şekillenen yeni jeostratejik ortamla ve yukarıda bahsedilen iklim değişikliği gibi zorluklarla karşı karşıya kalan Dünya'nın en tepesindeki bu bölge, büyük güçler rekabetinin yeni sahnesidir. Ortaya çıkmakta olan yeni uluslararası düzen, bir kutup bölgesi olan Arktik'i de değiştirmektedir.

Bölgede büyüyen rekabetin temel nedenlerinden biri, buzlar eridikçe ortaya çıkacak enerji kaynakları potansiyelidir. Birleşik Devletler 2008 Jeoloji Araştırması'na göre, Kuzey Kutup Dairesi'nin kuzeyi çoğunluğu kıyıdan uzakta (offshore) olmak üzere Dünya'nın keşfedilmemiş doğal gazının %30'unu ve petrolünün %13'ünü barındırmaktadır.[5] Ancak petrol ve doğal gaz, altyapı kurulması ve nakliyesi de dâhil çok yüksek maliyetli olacağı için, hâlihazırda devam eden bazı projelere rağmen henüz uluslararası talep listesinin en başında yer almamaktadırlar.[6] Bunun yerine, Arktik'e kaynak hücumunun ana itici güçleri; mineraller ve özellikle de neodimyum, praseodimyum, terbiyum ve disprosyum gibi nadir toprak metalleri olacak gibi görünmektedir.[7] Bu mineraller, elektrikli araç ve yenilenebilir enerji devrimlerinin

5 *USGS World Energy Assessment Team, Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*, Washington, DC, 2008.

6 Türk Dışişlerinin eski diplomatlarından ve enerji & doğal kaynaklar uzmanı Mehmet Öğütçü ile yazar tarafından Ocak 2021'de Arktik'teki büyük güçler rekabeti ve kaynaklar üzerine yapılan görüşmede Öğütçü; Arktik'teki nadir mineraller potansiyelinin çok büyük olduğunu, bölgede önümüzdeki on yıllarda esasen enerji kaynaklarına bağlı bir çatışma beklemediğini, çünkü bölgenin doğa koşullarından dolayı petrol ve doğal gaz çıkarılmasının oldukça maliyetli olduğunu ve ülkelerin 2050 yılına kadar küresel net sıfır karbon hedefine ulaşabilmek için yeşil enerjiye kademeli şekilde dönüş planları olduğunu, ancak Arktik'teki gerginliklerin nadir minerallere erişim ve özellikle de jeopolitik nedenlerle oluşabileceğini bildirmiştir. 2022 Ukrayna Krizi ile birlikte Arktik'te NATO/ABD ve Rusya arasında büyüyen mücadele ve Donald Trump'ın 2026 başlarındaki Grönland hamlesi bu yönde net göstergelerdir.

7 Mark Rowe, "Arctic Nations are Squaring up to Exploit the Region's Rich Natural Resources", *Geographical*, 12 Ağustos 2022, Erişim tarihi: 19 Aralık 2023, https://geographical.co.uk/geopolitics/the-world-is-gearing-up-to -mine-the-Arctic.

anahtarıdırlar ve pil teknolojisi ve rüzgâr türbinlerini desteklemektedirler. Nadir minerallerin yanı sıra; bakır, kurşun, demir, nikel, çinko, altın, platin, gümüş, kömür, uranyum ve mika rezervleri, değerli taşlar ve kum, çakıl, kırma taş gibi inşaat minerallerinin de önemli miktarlarda bulunduğu tahmin edilmektedir.[8] Yalnızca Rus Arktiki'ndeki minerallerin tahminî değeri 1,5-2 trilyon ABD dolarıdır.[9]

Arktik Okyanusu'ndaki buzulların erimesi doğal dengeleri alt üst ederken, gıda güvenliği açısından yeni balık kaynakları arayışları doğrultusunda Rusya, Çin ve ABD'nin balıkçılık sektörleri arasındaki rekabeti de etkilemeye başlamıştır. Arktik, aynı zamanda yeni deniz nakliye yolları imkânı sağlayarak dikkatleri üzerine çekmektedir. Kuzey Deniz Rotası (Northern Sea Route) ve Kuzeybatı Koridoru'nun (Northwest Passage); Asya-Pasifik, Kuzey Avrupa ve Amerika Kıtaları arasında alternatif rota olarak kullanımları tartışılmakta ve bu yönde denenmektedir. Buzlar eridikçe, okyanusun ortasından geçen Kutupaşan Deniz Rotası da (Central Arctic Shipping Route veya Transpolar Sea Route) hem Arktik'teki hem Arktik dışındaki devletlerin stratejilerinde yer alan alternatif bir nakliye yolu niteliğiyle ortaya çıkmakta ve küresel ticaret ve güvenlik dinamiklerini yeniden şekillendirmektedir.

Rusya'nın 2007'de Kuzey Kutbu Noktası'nın tam altındaki deniz yatağına ulusal bayrağını dikmesi, Arktik'i uluslararası medyanın gündemine taşıdı ve bölgeye yönelik ilgiyi belirgin biçimde artırdı. Çin'in 2018'de yayımladığı "Arctic White Paper" (Çin'in Arktik Politikası) ve

8 Mineral kaynaklarının önemli bir bölümü Arktik devletlerinin ulusal yetki alanları içinde yer almaktadır. Bununla birlikte, Arktik Okyanusu'nda deniz yetki alanları ile genişletilmiş kıta sahanlığı başvurularının bazı bölümleri örtüşmekte ve sınırlandırma meseleleri devam etmektedir. Bu nedenle mülkiyet ve yetki konularının bütünüyle tartışmasız olduğu söylenemez. Kaynak rekabetinin ilk etapta Çin gibi bölge dışından olup kaynaklara erişmeye çalışan bir büyük gücün faaliyetleriyle ortaya çıkabileceği öngörülebilir. Nitekim Çin, özellikle Danimarka'ya bağlı özerk bir bölge olan Grönland'da uranyum ve çinko öncelikli olmak üzere bazı stratejik maden projelerine yatırım yapmıştır. Çin'in Grönland ile ilişkileri, Arktik'teki yatırım projeleri ve bölge devletlerinden aldığı tepkiler kitabın devamında tartışılacaktır.

9 Rowe, "Arctic Nations are Squaring up to Exploit the Region's Rich Natural Resources".

kendisini "Arktik'e Yakın Devlet" (Near Arctic State) olarak tanımlaması, 2007'den sonra yükselen stratejik ilgiyi yeni bir düzeye taşıdı.[10] ABD ise Rusya'nın bölgede artan askerî varlığından ve Çin'in yeni hedeflerinden dolayı endişelenmeye başladı.[11] 2021 başlarında "A Blue Arctic" isimli bir strateji dokümanı yayınlayan ABD Donanması, bölgede Rusya ve Çin ile rekabete odaklanmaya çağrı yaptı.[12]

Komşu güçler Çin ve Rusya, ABD ve Batılı müttefiklerinden gelen bu jeopolitik baskılar altında, beka ve enerji tedariği gibi güvenlik alanlarında ikili bağlarını derinleştirebilecekleri ortak bir zemine doğru sürüklenmektedirler. Bu bağlamda, Kutup İpek Yolu (KİY) inisiyatifi bu iki devin Arktik hedeflerini birleştirmeye hizmet eden bir köprüyü temsil etmektedir. Diğer yandan, Çin-Rus ilişkileri göz ardı edilemeyecek belirsizlikler ve riskler de barındırmaktadır. İki devletin geçmişten bugüne getirdikleri karşılıklı güvensizlik ortamı ve Arktik'in geliştirilmesi üzerinde Rusya'nın tek taraflı hâkimiyet ve Çin'in ise çok taraflı yönetişim talep eden bakış açıları, bölge hakkında tam bir fikir birlikteliği sağlayamadıklarını göstermektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda, Kuzey'deki güvenlik ortamının Arktik'e kıyıdaş ABD ve Rusya ve bölgede gittikçe daha da etkinleşen Çin'in arasındaki ilişkilere dayandığı gözlemlenmektedir. Bu üç büyük güç arasında giderek büyüyen küresel jeopolitik gerilimler bölgeye yansımaktadır. Arktik'teki askerî faaliyetler Soğuk Savaş Dönemi'ne kıyasla daha düşük düzeyde seyrederken, eserin incelediği tarih kesitinde giderek yoğunlaşmıştır.

---

10 "China's Arctic Policy", *The State Council*, 26 Ocak 2018, Erişim tarihi: 24 Mart 2026, https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm.

11 Hilde-Gunn Bye, "US Defense Secretary Nominee Hopes Co-Operation with Russia in the Arctic Will Continue", *High North News*, 22 Ocak 2021, Erişim tarihi: 7 Eylül 2021, https://www.highnorthnews.com/en/us-defense-secretary-nominee-hopes-co-operation-russia-arctic- will-continue.

12 Danil Bochkov, "New Kind of Cold War as US Extends Competition with China and Russia to the Arctic", *South China Morning Post*, 13 Ocak 2021, Erişim tarihi: 7 Eylül 2021, https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3117366/new-kind-cold-war-us-extends-competition-china-and-russia-arctic?module=perpetual_scroll&pgtype=article&campaign=3117366.

Bu kitap, Arktik Bölgesi'nde büyüyen Rusya, ABD ve Çin rekabetini, bu rekabetin bölgesel düzene nasıl yansıdığını ve geleceğe dönük hangi stratejik olasılıkları ürettiğini ele almaktadır. Merkezde, Çin-Rus yakınlaşmasının görünen uyumunun ardındaki gerilimler ile özellikle 2020-2021 döneminde beliren muhtemel Amerikan-Rus yakınlaşmasına ilişkin niyet ve söylemler yer alır. Tarihsel eksen, stratejik üçgenin belirginleştiği 2007-2021 dönemidir; 2022 sonrasında ortaya çıkan kırılmalar ise bu dönemin devamlılıklarını ve sınırlarını görünür kılan yeni bir aşama olarak değerlendirilir.

Kitabın ana döneminin 2007'de başlamasının nedenlerinden biri, o yıl gerçekleştiği yukarıda da belirtilen Rusya'nın sembolik bayrak dikme olayının Arktik'in dünya gündemine oturmasına yol açan etkileridir. İkinci bir nedeni ise, 2007'nin bölgedeki iklim değişikliği açısından da kritik bir yıla karşılık gelmesidir. 2007'nin eylül ayında Arktik Okyanusu'nda kırılan en düşük buz konsantrasyonu rekoru yine uluslararası medyanın dikkatini çekmişti.[13] 2007'nin küresel ve bölgesel görünümü de bu çerçevede ayrıca değerlendirilir. 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı hem küresel açıdan hem de Arktik açısından önemli bir kırılma yarattığı için, ana analiz 2021 yılı sonunda sınırlandırılmıştır. 2007-2021 aralığı böylece yalnız kendi dönemini açıklamaz; 2022 sonrasında belirginleşen kırılmaların tarihsel ve stratejik zeminini de hazırlar.

Teorik ve analitik zeminin merkezinde Gideon Rose'un "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy" başlıklı makalesi[14] yer alır; Rose'un ilk kez akademik tartışmaya açtığı neoklasik realizm (NKR) bu çerçevenin ana aracıdır. Devletlerin sistemik değişimlere verdikleri karşılıklar; göreceli güç kapasitelerinin dağılımı, liderlik, iç yapılar, ekonomik öncelikler ve yerel ihtiyaçlarla birlikte değerlendirilir. Özellikle NKR'nin "stratejik kültür" ve "lider imajları" ara değişken-

13 Elana Wilson Rowe, "Analyzing Frenemies: An Arctic Repertoire of Cooperation and Rivalry", *Political Geography* 76 (2020).

14 Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics* 51, sy. 1 (1998): 144-172.

leri,[15] üç büyük gücün aynı sistemik baskıları neden farklı biçimlerde yorumladığını açıklamak için kullanılır.

Kitabın temel sorusu, 2007-2021 arasında ABD, Rusya ve Çin'in Arktik'teki rekabetinin yeni bir bölgesel "stratejik üçgen" oluşturup oluşturmadığıdır. Stratejik üçgen kavramı, ABD, Rusya ve Çin arasındaki ilişkilerin mantığını açıklamak için analitik bir araç olarak kullanılır. Üçgen ilişkisinin önemli bir ön koşulu, her oyuncunun; üçgenin içinden herhangi iki oyuncu arasındaki ilişkinin, bu iki oyuncunun üçüncü oyuncuyla olan ayrı ayrı ilişkilerinden etkileneceğinin, farkında olmasıdır.[16] Bu koşul bölgesel gelişmeler üzerinden sınanırken şu sorular öne çıkar: Dünya'da yeni bir stratejik üçgen oluşmakta mıdır? Arktik düzeni dünya düzenindeki değişimleri yansıtmış mıdır? Arktik, üç büyük güç arasındaki küresel gerginliklerden ve diğer bölgelerdeki rekabetlerden etkileniyor mudur? Bölgesel analize temel olarak üç büyük gücün Arktik'teki rekabetlerinin parametreleri, politikaları ve hedefleri incelenirken; bir bölge dışı devlet olarak Çin neden Arktik'te varlık göstermeye çalışmaktadır? Dünya'da ve Arktik'te zemini sağlam bir Çin-Rus ittifakı var mıdır? ABD ve Rusya, onlar için Çin bölgede net bir tehlike oluşturmasa da, bu devleti ortak endişeleri kapsamında potansiyel bir rakip olarak görerek, Çin'i caydırmak için bir ittifak yaparlar mı? gibi sorular üzerinde de durulacaktır.

Kitap yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde giriş, son bölümde de sonuç ve değerlendirme yer almaktadır. İkinci bölüm, stratejik üçgen kavramını ve Arktik bağlamındaki tartışmayı neoklasik realist çerçeveyle birlikte kurmaktadır. Üçüncü bölüm, dünya düzenindeki dönüşümlerin Arktik düzenine tarihsel yansımalarını izlemektedir. Dördüncü bölüm, Rusya, Çin ve ABD'yi liderlik ve stratejik kültür boyutlarını ülke bazında birlikte ele alarak karşılaştırmaktadır. Beşinci bölüm, 2007-2021 döneminde üçgenin somut işleyişini güvenlik, deniz yolları, jeoekonomi, ittifak ihtimalleri ve teknoloji üzerinden

15 Norrin M. Ripsman, vd., *Neoclassical Realist Theory of International Politics* (New York: Oxford University Press, 2016), 58-70.

16 Lowell Ditmer, "The Strategic Triangle: An Elementary Game-Theoretical Analysis", *World Politics* 33, sy. 4 (1981): 485-515.

incelemektedir. Altıncı bölüm ise 2022 sonrasında savaş, NATO'nun kuzeye genişlemesi, Çin ve Rusya'nın Arktik'teki iş birliği ve Grönland çevresinde yoğunlaşan yeni gerilimler üzerinden üçgenin dönüşümünü değerlendirmektedir.[17]

17 Kitap boyunca bahsedilecek neoklasik realizm, stratejik üçgen, liderlik, stratejik kültür ve ittifak teorileri araştırmaya bir çerçeve çizerken, teorilerin anlatımının hem dünya hem de Arktik Bölgesi siyaseti açısından bir tarih altyapısı sağlaması da amaçlanmıştır. Bu bağlamda, metin boyunca teorilerin açıklanması esnasında tarihten örnekler ve mümkün olan noktada teorinin detayının stratejik üçgen ile bağlantıları sunulacaktır.

İSTANBUL
TİCARET
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI

İSTANBUL
TİCARET
ÜNİVERSİTESİ
YAYINLARI